

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۲۰

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۱۹

صفحات: ۳۵-۵۱

10.52547/mmi.673.14001119

طراحی در بافت روستاهای تاریخی با رویکرد معماری میان‌افزا (نموفه)

پژوهشی: طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری سپورغان شهرستان ارومیه*

مصطفی عباسزاده** حمید بهجت***

چکیده

۳۵

معماری میان‌افزا به عنوان رویکردی عملی در جهت ایجاد ساختارها و سازمان‌های جدید برای تأمین فضاهای قابل استفاده در بافت‌های تاریخی همواره مطرح بوده که برخاسته از گرایش‌های توسعه شهری است و می‌تواند به عنوان رویکرد طراحی در بافت‌های تاریخی روستاهای نیز مورد استفاده قرار گیرد. این پژوهش برای یافتن پاسخ به این سؤال که "با توجه به رویکرد معماری میان‌افزا چگونه می‌توان در بافت تاریخی و سنتی روستاهای تاریخی مداخله کرد؟" انجام شده؛ با این فرض که به کارگیری مدل می‌تواند باعث تأثیر عوامل چندوجهی مؤثر در طراحی در بافت روستایی شود و عدم کاربست آن، غفلت از برخی مؤلفه‌های مؤثر در این طراحی را در بر خواهد داشت. این امر، ضرورت تدوین دستور کار برنامه‌ریزی طراحی در بافت روستاهای تاریخی برای بهره‌گیری از زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های موجود را الازم می‌نماید. بدین ترتیب، هدف پژوهش حاضر، دست‌یابی و تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی و کاربست آن در نمونه پژوهشی است. روش تحقیق این پژوهش، از نوع کیفی - کمی است. در این میان، مؤلفه‌ها و الگوهای زمینه‌گرایی، شاخصه‌های فیزیکی و چندوجهی توسعه میان‌افزا و همچنین رویکردهای طراحی بنایی میان‌افزا در حوزه معماری در جهت نیل به این هدف، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و مدل مستخرج از مبانی نظری به جهت آزمون برای طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای سپورغان شهرستان ارومیه، به کار گرفته شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند به کارگیری این مدل طراحی می‌تواند باعث تأثیر عوامل چندوجهی مؤثر، از جمله الگوهای کالبدی - معماری و الگوهای محیطی - عملکردی در طراحی در بافت روستایی شده که علاوه بر حفظ ارزش‌های میراث معماری زمینه با طبیعت آن نیز هماهنگ شود.

کلیدواژه‌ها: معماری میان‌افزا، بافت تاریخی، اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری، روستای تاریخی سپورغان، شهرستان ارومیه

* این مقاله برگفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد حمید بهجت با عنوان «طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای سپورغان ارومیه با رویکرد معماری میان‌افزا» به راهنمایی دکتر مظفر عباس‌زاده در مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه است.

** استادیار، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه، ایران (نویسنده مسئول).

mo.abbaszadeh@urmia.ac.ir

bebjat.hamid@yahoo.com

*** کارشناس ارشد معماری، دانشکده فنی و مهندسی، مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه، ایران.

مقدمه

توسعه میان‌افزا به مفهوم ابتدایی آن یعنی "طراحی مابین" همواره در طول تاریخ مورد توجه بوده و در دهه‌های اخیر نیز رونق یافته که ارکان آن در مقیاس‌های گوناگونی از جمله طراحی الحقی و میان‌افزا، مورد استفاده طراحان و معماران قرار گرفته است (قادریان، ۱۳۹۶: ۹۷). ساختارهای میان‌افزا، بنهاهایی جدید در زمینه‌های تاریخی هستند که به جای رقابت با هویت موجود یک منطقه، آن را توامند می‌سازند. این بنها با ساختمان‌های پیرامون سازگار و هماهنگ شده (قره بگلو و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۸) و موجب انسجام و همپیوندی اجزای جدید و قدیم در جهت ارتقای جذابیت سکونت و حفظ یکپارچگی آنها می‌شوند (ensusod و بیگزاده شهرکی، ۱۳۹۳: ۸۵). هر چند افزودن ساختارهای جدید در بافت تاریخی، مقوله‌ای برخاسته از گرایش شهرسازی است، با این وجود نباید آن را به این حوزه محدود کرد (قره بگلو و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۴). روستاهای بعنوان پدیده‌ای کهن و باقیمانده از عالم سنت، مقیاس ویژه‌ای از سکونتگاه و نمودار هم‌آهنگی انسان و طبیعت در ورای سالیان دراز که دارای وجود مختلف درهم‌تنیده کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و ... هستند (صادق‌احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۰). از این‌رو، حفظ شیوه زندگی و سکونت که عموماً راهبردی در جهت تسهیل حفاظت کالبدی بافت‌های تاریخی است، در روستاهای ارزش ذاتی داشته و باید بعنوان یکی از اهداف حفاظت میراث روستایی مدنظر باشد (همان: ۵۵). بر همین اساس، ایجاد بنایی جدید با رویکرد معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی می‌تواند بعنوان یکی از راهبردهای حفاظت و توسعه پایدار روستاهای مطرح شود. روستای سپورغان، از معدود روستاهای شهرستان ارومیه با پیشینه تاریخی است که اکثر خانه‌های موجود بر جای مانده از گذشته دارای معماری ویژه‌ای هستند؛ به‌طوری که عموماً دارای سردرهای رفیع، نماسازی و تزئینات بوده و علی‌رغم تفاوت‌های ظاهری، کلیه خانه‌های تاریخی و سنتی روستا از الگوی خاصی در ساختار کالبدی و معماری پیروی می‌کنند که در حال حاضر، بسیاری از آثار بر اثر عدم توجه ساکنان محلی و ارگان‌های ذی‌ربط در معرض تخریب و نابودی هستند؛ با این فرض که به کارگیری مدل می‌تواند باعث تأثیر عوامل چندوجهی مؤثر در طراحی، از جمله الگوهای کالبدی- معماری و الگوهای محیطی- عملکردی در بافت روستایی شود و عدم کاربست آن، غفلت از برخی مؤلفه‌ها را در بر خواهد داشت. هدف پژوهش حاضر، تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری

میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی و کاربست آن در ارتباط با طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای تاریخی سپورغان شهرستان ارومیه است. بدین ترتیب، این مقاله به دنبال پاسخ به این سؤالات است که چگونه می‌توان با کاربست رویکرد معماری میان‌افزا در بافت تاریخی و سنتی روستاهای تاریخی مداخله کرد؟ و روش‌های بهره‌گیری از ظرفیت‌های معماری سنتی موجود روستا در روند طراحی کدام هستند؟

پیشینه پژوهش

درباره ایجاد ساختاری جدید در بافت‌های تاریخی با رویکرد معماری میان‌افزا، مطالعات مختلفی انجام شده که هر کدام به‌نوعی زمینه‌ساز مطرح شدن هر چه بیشتر این رویکرد در فرآیند توسعه شهری شده‌اند. قره بگلو و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله "اکاواي مؤلفه‌های کیفی میان‌افزا در بافت تاریخی تبریز (نمونه‌های موردی: مجموعه تجارتی مشروطه و صاحب‌الامر در بازار تاریخی)" بیان می‌کنند بنای میان‌افزا باید رابطه مستقیم و معناداری به ترتیب میزان اثرگذاری، میان انسجام و تداوم با تغییرات در ابعاد عملکردی، کلبردی- محیطی و تاریخی، فرهنگی- اجتماعی برقرار سازد و همچنین قره بگلو و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله "معماری میان‌افزا؛ رویکردی میان‌رشته‌ای برای طراحی در بافت تاریخی نمونه موردی: مجموعه تجارتی مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز" نتیجه‌گیری می‌کنند که معماری میان‌افزا در طراحی ساختار جدید، مسئولیت افزودن ساختار معاصر و لایه مرتبط با آن را بر عهده دارد و مبتنی بر اولویت‌ها و سیاست‌گذاری‌ها، رویکرد طراحی محافظه‌کارانه معاصرسازی و اعتدال گرایی را مدنظر قرار می‌دهد. قادریان (۱۳۹۶) نیز در مقاله "چارچوب توسعه میان‌افزا در بافت‌های تاریخی (بررسی موردی: دستور کار طراحی سایت ایلچی خان در بافت تاریخی بزد)" بیان می‌کند که با این رویکرد می‌توان به سوی همپیوندی در اقتضای بافت‌های تاریخی قدم گذاشت تا هر معمار با هر گرایشی بتواند ضمن خلاقیت و پیروی از فضای ذهنی خود، آفریننده طرحی مبتنی بر احترام به بافت تاریخی و رعایت آداب طراحی در این بافت‌های ارزشمند باشد. علوی‌زاده (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی تأثیر میزان زمینه‌گرایی بنای‌های میان‌افزا بر تداوم حیات بافت تاریخی بازار سنتی ایران (نمونه موردی: حریم درجه دو بافت تاریخی بازار سنتی اردبیل)" اشاره می‌کنند که رابطه مستقیم و معناداری بین میزان زمینه‌گرایی و بنای‌های میان‌افزا و تداوم حیات بازار سنتی وجود دارد و در نتیجه آن تأکید بر "الگو" گرایی به جای "فرم‌گرایی" و تداوم زبان الگو بعنوان مولد طراحی معاصر در بافت‌های تاریخی می‌داند. شاه‌تیموری و همکاران

ارزشمند میراث معماری زمینه و هماهنگ با طبیعت آن، پاسخ‌گوی نیاز جامعه و مرتبط به زمان معاصر باشد و همچنین گامی مؤثر برای پژوهش‌های آینده در رابطه با تدوین ضوابط و آیین‌نامه‌های طراحی بناهای روستایی شود.

روش پژوهش

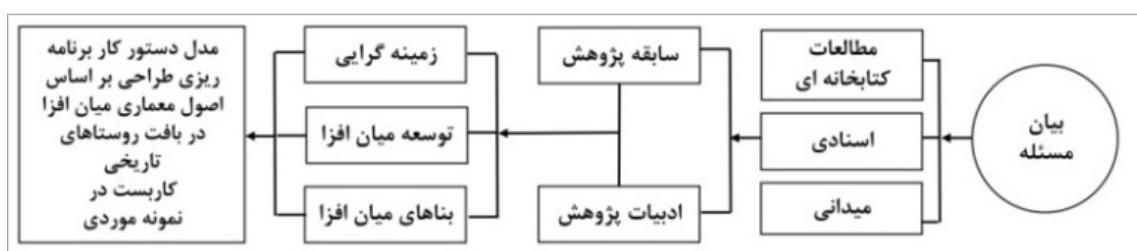
تبیین روش پژوهش را می‌توان مهم‌ترین گام در راستای پیشبرد صحیح اهداف تحقیق عنوان نمود. بر همین اساس، این مقاله به لحاظ هدف، از نوع کاربردی- توسعه‌ای و به لحاظ ماهیت، توصیفی- تحلیلی بوده و در گروه پژوهش‌های کیفی- کمی قرار دارد. روش گردآوری اطلاعات نیز کتابخانه‌ای و استنادی شامل؛ مطالعه کتب، پایان‌نامه‌ها، مقالات و طرح‌های پژوهشی مرتبط با موضوع تحقیق حاضر بوده و همچنین از مطالعه و بهروزرسانی طرح هادی روستا، مصاحبه با ساکنین محلی، برداشت‌ها و مشاهدات میدانی جهت جمع‌آوری اطلاعات محدوده مورد مطالعه، بهره گرفته شده است. بر همین اساس، ابتدا در قالب مبانی نظری و با هدف دست‌یابی و تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی به مدل پرداخته شده که علاوه بر داشتن نقش زمینه‌گرایی، مبنایی برای تدوین استراتژی‌هایی در راستای ارتقاء کیفیت، احیای بافت و بناهای تاریخی بستر طراحی شود. سپس با استخراج دادها برای حصول نتایج عملی مدل به دست آمده، به جهت کاربست آن در روستای تاریخی سپورغان شهرستان ارومیه پرداخته می‌شود. در تصویر ۱، نمودار پژوهش آورده شده است. در این ارتباط، روستای سپورغان به واسطه وجود بقایای بافت سنتی و معماری خانه‌های تاریخی و سنتی، نمونه بارزی است که در این پژوهش مورد مذاقه قرار گرفت. این روستا در گذشته یکی از بزرگ‌ترین و آبادترین روستاهای آشوری‌نشین شهرستان ارومیه بوده که در حال حاضر نیز سه نمونه از کلیساها تاریخی در این روستا موجود هستند.

مبانی نظری

بافت‌های قدیمی و تاریخی علاوه بر اینکه تجلی زندگی نسل‌های گذشته هستند، واحد ارزش‌های نادر زیبایی‌شناختی،

(۱۳۹۰) در مقاله‌ای با نام "ساختارهای جدید، واسطه پیوند میان گذشته و آینده (طراحی در مجاورت آب‌انبار سردار و حمام ری در شهر قزوین)" تعریف می‌کنند که لازمه یک طراحی زمینه‌گرایی موفق، در درجه اول شناخت جامع و کاملی از بستر طراحی است تا از طریق پی بردن به عوامل تأثیرگذار بر طراحی و شناخت نقاط ضعف و قوت بتوان به طرحی جامع دست یافت. وورتینگتون (۱۹۹۸) در مقاله "ساختمان‌های جدید در مکان‌های تاریخی" آورده در هنگام کار با محیط تاریخی، نیازمند حساسیت به ریشه‌ها هستیم و هدف، حفظ ارزش‌های گذشته است؛ در حالی که آمادگی تغییر بعضی اجزا به منظور درج اجزای جدید برای انطباق یافتن با الگوهای نوین فعالیت، تکنولوژی‌های در حال توسعه و امکان ادامه زندگی بنا و بافت فراهم می‌شود. در پژوهش‌های انجام‌شده، به طراحی بناهای جدید در بافت‌های تاریخی با استفاده از مبانی نظری و شالوده رویکرد معماری میان‌افزا پرداخته شده و از روش‌هایی مانند اعتدال‌گرایی و محافظه‌کارانه با در نظر گرفتن احترام به بافت و با تأکید بر زبان‌الگوگرایی به عنوان معماری منفصل در طراحی شهری در جهت کنترل و ارتقای کیفیت محیط استفاده شده است. همچنین استواروا (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان "معماری نوین با رویکرد چیدمان قدیمی"، به بررسی زبان مشترک معماری جدید با معماری قدیمی پرداخته و از آن به عنوان معماری انفصل یاد می‌کند که با استفاده از آمار و نمونه‌های واقعی زندگی، به دنبال ایجاد معنا و هدف جهت یکپارچگی معماری جدید با معماری قدیمی است.

آنچه مشخص است، اکثر مطالعات بر مبنای میراث شهری بوده‌اند. لذا پژوهش حاضر با محوریت میراث روستایی انجام شده که با در نظر گرفتن اهداف و اصول عملکردی تعریف شده برای این رویکرد، یک نوع مدل پیشنهادی برای طراحی در بافت‌های تاریخی روستایی با بررسی نمونه پژوهشی روستای سپورغان شهرستان ارومیه ارائه می‌دهد. در این مدل پیشنهادی برای رسیدن به طراحی بنای جدید با رویکرد میان‌افزا در حوزه معماری بافت‌های تاریخی، مطالعه و شناخت جامع نیازها، امکانات و نیز هم‌افزایی، اصل زمینه‌گرایی صورت گرفته تا منجر به پیدایش ساختاری شود که ضمن حفظ ارزش‌های

تصویر ۱. نمودار فرآیند انجام پژوهش (نگارندگان)

مجاور آنها (قدیری، ۱۳۸۵) که بر همین اساس، سازگاری ابعاد مختلف مؤلفه‌های زمینه در تلفیق با معماری در عصر حاضر، مورد توجه طراح معماری زمینه‌گرا بوده تا قادر باشد با توجه به ویژگی‌های مکان، آن را بخشی از فرآیند طراحی خود قرار دهد (**جدول ۱**).

الگوهای زمینه‌گرایی

الگوهای نیازی بر نگرش‌ها و رفتارهای انسان را در فضای معماری پاسخ می‌دهند. این نیازها در قالب مفاهیم مطرح می‌شوند که برخی از آنها، همچون مفاهیم مبتنی بر فطرت، ریشه‌های عمیق و ثابت در درون انسان‌ها دارند و برخی دیگر با تغییر نگرش‌های انسان به جهان در طول زمان تغییر پیدا می‌کنند؛ اما آنچه مهم است توجه به این نکته است که الگوها برآیند و حاصل تجربیات و خرد جمعی جامعه هستند، چرا که تنها زمانی یک الگو نمایان می‌شود که نظم ایجاد شده میان عناصر فضا از طریق آزمون و خطا، در یک فرآیند تکرار پذیر در فضاهای و فرم‌های متعدد، بتواند پاسخی مناسب به خواسته‌های جامعه استفاده کننده از فضا بدهد. به‌واقع تکرار یک الگو (ونه تکرار فضای حاصل از الگو) در فضاهای مختلف، هم باعث چکش خواری و تکامل آن در بستر زمان شده (خرد جمعی) و هم باعث شناسایی و ادراک الگو می‌شود (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰). یک ساختمند برای تناسب با زمینه و تقویت وحدت بصیری منطقه، نیازی به تقلید دقیق شکل و فرم ساختمند های مجاور ندارد، بلکه باید ویژگی‌های مشترک و اساسی معینی را داشته باشد که لازم است به آنها پرداخته شود (فیضی و اسماعیلی دخت، ۱۳۹۴: ۱۸۷). زمینه در معماری تحت سه موضوع کلی و بر پایه ابعاد زمینه‌گرایی، "الگوهای فرمی، فعالیتی و اقلیمی" دسته‌بندی و بررسی می‌شود تا به نحوه سازگاری و پیوستگی میان بنای‌های جدید با وضعیت ساختاری موجود رسید (جدول ۲).

ذادوم خاطرات جمعی، هویت و سرمایه کشورها هستند. از این‌رو، توسعه و احداث ساختارهای جدید در این‌گونه بافت‌ها باید با ریشه‌یابی دقیق نیازها، امکانات و درک تمامی ارزش‌های موجود در آن مکان و پاسخی مناسب و مرتبط با زمان معاصر صورت گیرد. لزوم این امر به لحاظ حفاظت از میراث معماری بافت روستاهای تاریخی، توجه و اهمیت مضاعف طلب می‌نماید؛ به طوری که کاربست توسعه میان‌افزا در این رابطه اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. لذا در این بخش بهجهت دست‌یابی به مدل مناسب، شناخت دقیق از مؤلفه‌ها، ابعاد و عناصر زمینه‌گرایی و بررسی رویکردهای مختلف در طراحی بنادهای میان‌افزا و همچنین بررسی نقش کلیدی آنها در توسعه بافت‌های تاریخی و سنتی روستایی مورد نظر است.

زمینه‌گرایی

زمینه‌گرایی

اصل زمینه‌گرایی به خاطر ماهیت و ذات توسعه درون‌زا (که مغز و عصاره توسعه میان افرا است) می‌تواند به عنوان ویژگی فرآیند توسعه میان افرا مطرح شود (فرشچین و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۹). زمینه‌گرایی مبتنی بر این اصل است که یک پدیده به صورت مجزا و مجرد از پیرامون خود قابل تصور نیست و پدیده‌ها تنها در انحصار نیروها، جوهره و ویژگی‌های درونی خود نیستند، بلکه به محیط و مجموعه پیرامون خود وابسته هستند. هر پدیده در محیط پیرامون خود تأثیر می‌گذارد و از آن نیز تأثیر می‌گیرد و در تعامل با یکدیگر هستند (بهمنی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۷). رویکرد اصلی زمینه‌گرایی، درک ارزش‌های زمینه و تداوم در آینده است (همان). معماری در زمینه نه یک کم‌توجهی و نه یک نوآوری افراطی است، بلکه یک ارتباط بصری شیوا و قوى با محیط است که باعث خلق فضاهای مکان‌هایی شده که زندگی مردم را باکیفیت می‌نمایند (فیضی و اسماعیل‌دخت، ۱۳۹۴: ۱۸۵). در واقع موضوع اصلی در این نظریه، روابط فضایی موجود بین بنا و محیط اطراف است، نه روابط کاربری بناها و فضاهای تهی

جدول ۱. ابعاد و عناصر زمینه‌گرایی بر اساس مؤلفه‌های زمینه در تلفیق با معماری در عصر حاضر

ابعاد زمینه گرا	مؤلفه های بافت زمینه
کالبدی	شناخت عناصر معماری گذشته، توجه به پیوستگی های کالبدی و نفوذپذیری و انسجام فضایی
تاریخی	تاریخ هویت انسان است، طراحی در بعد زمان و توجه به تقویت و بسط پیوند های تاریخی و انسجام تاریخی
فرهنگی-	فرهنگ و حریم مردم مورد نظر در بافت و توجه به مشارکت های فعالیتی و اختلاط کاربری ها بین ساکنین و انسجام اجتماعی
معنایی	توجه به بسط ابعاد معنایی بین ساکنین نظیر دلبستگی، تعلق، حریم و قلمرو، عدالت و انسجام معنایی
اقلیمی	توجه به تمهیدات اقلیمی گذشته
اکولوژیکی	احترام به ظرفیت محیطی مورد مداخله و چرخه کامل حیات زیست بوم

کیفیت زندگی ساکنان و در نهایت، ذخیره‌سازی محیط و انرژی؛ از مهم‌ترین مخصوصات آن به شمار می‌رود (قادریان، ۱۳۹۶: ۹۵). این نوع از توسعه صرفاً به مسائل کالبدی توجه نکرده و سعی دارد تمامی مسائل اجتماعی، اقتصادی، مسکن، مؤلفه‌های بصری و زیباشناختی و ... را با هم مورد تحلیل قرار داده و موجب رونق و پیشرفت کل بافت شود (شریفیان، ۱۳۸۹: ۵۰) که شاخصه‌های فیزیکی در **جدول ۳** و شاخصه‌های چندوجهی آن نیز در **جدول ۴** که منتج از مبانی نظری توسعه میان‌افزا بوده، بیان شده‌اند.

بناهای میان‌افزا

احداث ساختارهای جدید در زمینه‌های تاریخی، یکی از نیازهای اصلی در حوزه‌های مرتبط با حفاظت از میراث فرهنگی

توسعه میان‌افزا

رویکرد توسعه پایدار، از بحث‌های مهم پیرامون بافت‌های فرسوده و تاریخی است که هدف نهایی آن، مداخله و توسعه مجدد آنها جهت دست‌یابی به کیفیت بالاتر زندگی در این نواحی است که در بطن آن، توسعه میان‌افزا و به پیروی از آن، طراحی بنای میان‌افزا نیز مطرح شده است (سهیلی، ۱۳۹۷: ۱). توسعه میان‌افزا، شکاف موجود در مجموعه‌های زیستی را پر می‌کند و یک نقش بحرانی در تجدید حیات سکونتگاه‌های انسانی و حفظ و نگهداری منابع و اراضی طبیعی دارد (همان: ۶). انگیزه‌های اصلی به کارگیری توسعه‌های میان‌افزا عبارت هستند از؛ تشویق فرم فشرده حاصل از توسعه زمین‌های رهاسده، استفاده حداکثری از تسهیلات موجود قبل از توجه به گسترش پرهزینه آنها، ایجاد فرصت‌های جدید برای ارتقای

جدول ۲. مؤلفه‌الگوهای زمینه‌گرایی

الگو	الگوهای فرمی
عناصری چون فضا، شکل، مقیاس و تنشیات جزئیات مصالح بافت و رنگها	الگوهای فعالیتی
زمینه فعالیت‌ها، گردش در فضای سایت بنا رفتار افراد و گروه‌ها	الگوهای اقلیمی
تمهیدات شرایط اقلیمی منطقه و تاثیرگذار در طراحی و جانمایی عناصر سایت	الگوهای اقلیمی

(نگارندگان)

جدول ۳. شاخصه‌های فیزیکی توسعه میان‌افزا

شاخصه	مؤلفه
ویژگی‌های مکانی	فرسودگی بافت، قدمت تاریخی بافت، شرایط خاص اقلیمی، ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی سکنه و محل، ...
کاربری قدیم	کاربری قدیم بنا، استحکام و مقاومت بنا، روح مکان، ارتباط مردم با بنا و...
کاربری جدید	رفع نیازهای سکنه، هماهنگی کالبدی و کاربری با بافت پیرامون، خلق فضاهای جدید و...
رویکرد طراحی	افزایش تعاملات اجتماعی، افزایش امنیت محل، کسب درآمد، توجه به بافت فرسوده شهرها، جلوگیری از بی‌توجهی و تخریب بنها و آثار باستانی، ترویج فرهنگ‌های مناسب، جذب توریست و گردشگر، رونق دادن به بافت‌های متروک شهری، رشد درون‌شهری و...

(نگارندگان بر اساس سهیلی، ۱۳۹۷)

جدول ۴. شاخصه‌های چندوجهی توسعه میان‌افزا (نگارندگان بر اساس سهیلی، ۱۳۹۷)

شاخصه	مؤلفه
- اجتماعی- اقتصادی	مشارکت عمومی جهت افزایش احساس تعلیق، بهره‌گیری از تجارب جهانی، استمداد از سرمایه‌گذاری محلی، توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی، رونق مجدد جوامع و محلات در حال انتطاط، استفاده از ایده‌ها و نظرات ساکنین محلات و...
- کارکردی- عملکردی	تعیین نواحی دارای پتانسیل‌های ذاتی توسعه میان‌افزا در نظر گرفتن معیارهای بافت فرسوده، تراکم جمعیت، اندازه قطعات و دانه‌بندی، توجه به طرح جامع، توجه به زیرساخت‌ها، توجه به نفوذپذیری، میزان اراضی قهوه‌ای، ایجاد احساس امنیت و ایمنی با عناصر طراحی و...
- کالبدی- محیطی	توجه به محیط و بافت پیرامون، توجه به محیط‌زیست، نحوه ارتباط با هم‌جواری‌ها، سهولت حمل و نقل و تردد در محدوده، انجام اقداماتی نظیر بازسازی، افزایش زیبایی‌های بصری و...

(نگارندگان بر اساس سهیلی، ۱۳۹۷)

است. احیای بسیاری از بنایها و مناطق تاریخی هم نیازمند حفاظت است و هم نیازمند توسعه، حفاظت و سازگاری بنایی قدیمی به سبب ارزش‌های تاریخی و فرهنگی آنها، مقامن با آن تخریب بخش‌هایی که از کارآمدی و انعطاف‌پذیری کاربری بنای کاهنده در عین حال، ساختن بخش‌های جدیدی برای تأمین فضاهای قابل استفاده و انطباق‌پذیر برای مصارف بیشتر (شاه تیموری و مظاہریان، ۱۳۹۱: ۳۱). مداخلات معمارانه در بافت‌های تاریخی و فرسوده با رویکرد بنای میان‌افزا، می‌توانند با ایجاد بنایی مدرن و یا بنایی با اقتباس از بنایی اطراف ایجاد شوند (همان). بنای میان‌افزا، بنایی جدیدی هستند که در درون بافت و در میان سایر بنایی موجود ساخته می‌شوند. از آنجا که بنای میان‌افزا به لحاظ دوره زمانی، هم‌دوره سایر بنایی پیرامون نیستند، لذا در بیشتر موارد ممکن است ویژگی‌های کالبدی، فضایی و معماری متفاوتی را نسبت به دانه‌های پیرامون بیابند. وقتی فضاهای خالی توسط دانه‌ها و اجزای میان‌افزا پر می‌شوند، هم‌نشینی تازه‌ای میان عناصر موجود و بنایی میان‌افزا شکل می‌گیرد که می‌تواند رویکردها و کیفیات بسیار متنوعی را در برداشته باشد؛ هماهنگی، تضاد، هم‌جواری خنثی، احساس موقعی و گذرا بودن و رویکردهایی از این قبیل، نمونه‌هایی از چگونگی هم‌نشینی و تعامل بخش‌های موجود با دانه‌ای میان‌افزو و در بخش‌های خالی هستند (قدیری، ۱۳۸۵). بنابراین بنایی میان‌افزا باید روح زمان حاضر را القا و بیان کنند ولی در عین حال، طرح آنها باید زمینه تاریخی را که در متن قرار گرفته است، مورد توجه قرار دهد (سدات نائینی و سهیلی، ۱۳۹۸: ۱۱۲) تا زندگی جدیدی را در واحدی همسایگی از طریق ایجاد فضاهای اجتماعی و ارتباطی به وجود آورده و بدین ترتیب، ارزش‌های ذاتی یک مکان را تقویت کند که می‌تواند در مقیاس و سطوح مختلفی صورت پذیرد. بر همین اساس، با بررسی روند تغییرات در دیدگاه‌های استناد جهانی از کنگره آتن (۱۹۳۱ م)، تاکنون مهم‌ترین فاکتورهای طراحی و معیارهای شکل‌گیری بنایی میان‌افزا را در جهت ارتقای

جدول ۵. فاکتورهای و معیارهای طراحی بنایی میان‌افزا در بافت‌های تاریخی بر اساس استناد بین‌المللی

درک و شناخت عمیق و عالمانه از ((زمینه)) و مؤلفه‌های مختلف کالبدی و غیر کالبدی تأثیر گذار آن در طرح بنایی میان‌افزا
اهتمام ویژه نسبت مفهوم ((تداوم)) در وجود مختلف کالبدی و غیر کالبدی با اعتبار بخشیدن به شیوه‌های بیان تازه و خلاقه
برقراری ((انسجام)) و هماهنگی اجزای جدید و معماری میان‌افزا نسبت به زمینه تاریخی و حفاظت از سیما و منظر شهر تاریخی
الهام گیری از الگوهای کهن بومی و به منظور حفاظت از ویژگی‌های فرهنگی و هویت بومی بدون الزام به تقليد از گذشته
ارتقای کیفیت زندگی در بافت، تکمیل و ارتقای معماری و شهر تاریخی از طریق طراحی مطلوب معماري بنایی میان‌افزا

(مسعود و بیگزاده شهرکی، ۱۳۹۳: ۱۰۶)

به آن پاسخ دهنده. از این‌رو، دامنه وسیعی از دستور کار برنامه‌ریزی جهت طراحی ساختارهای جدید پس از تحلیل‌های دقیق و تفسیر عناصر طراحی آنها ممکن است مطرح شود (شاه تیموری و مظاہریان، ۱۳۹۱: ۳۳). دستور کارهایی که فراهم‌کننده رهنمودهای طراحی در پاسخ‌گویی به ویژگی‌های خاص یک سایت و محیط آن هستند (قادریان، ۱۳۹۶: ۱۰۲) که به شاخص‌های اصلی تأثیرگذار در خصوصیت هر زمینه تاریخی و معیارهایی که در هر شاخص باید مورد توجه قرار گیرند می‌پردازند. بر همین اساس، باید در زمان تدوین دستور کار برنامه‌ریزی طراحی، به اصول کلی آن که شامل؛ استواری بر اهداف عملکردی، انعطاف‌پذیری ضوابط و مقررات، درک اهمیت عرصه‌های عمومی و ارتباط آنها با هم، توجه به تراکم و اختلاط کاربری و معماری و اهمیت مطلوب کیفیت و فرم است تأکید شود (رفیعیان و رضوی، ۱۳۸۹: ۲۷۱). در تدوین مدل دستور کار برنامه‌ریزی برای طراحی در بافت روستاهای تاریخی، با توجه به تصویر ۲، در جدول ۷ به بررسی ویژگی‌های بافت روستای تاریخی در جهت مکان‌یابی سایت بنای میان‌افزا پرداخته می‌شود تا اطلاعات جامعی از شاخصهای کالبدی، کالبدی-معماری و محیطی-عملکردی روستا به دست آیند. از یافته‌های این بخش در جدول ۸، شاخصهای و الگوهای فیزیکی شامل الگوهای فرمی، الگوهای محیطی، الگوهای اقلیمی و نیز تفسیر طرح بنای جدید در قبال توسعه پایدار روستا بر اساس چشم‌انداز و بیانیه طرح مورب بررسی قرار می‌گیرند تا در نهایت پس از سنجش وضعیت و تحلیل داده‌ها، دستور کار طراحی حاصل شود (تصویر ۳).

شناخت جغرافیایی و منطقه‌ای

استان آذربایجان غربی در شمال غرب ایران قرار دارد و مرکز آن، شهرستان ارومیه است که به فاصله ۱۷ کیلومتر،

درست کانون‌های مداخله صورت می‌گیرد تا این کانون‌ها در پیرامون خود، تحریک توسعه کنند (علی‌پور و خادمی، ۱۳۹۰: ۸۳). با ورود مفهوم پایداری به مقوله حفاظت از میراث روستایی، کشف دوباره فضاهای قدیمی در بافت‌های فرسوده روستاهای تاریخی ضروری است؛ که با توجه به ظرفیت‌های محیط طبیعی و جاذبه‌های متنوع موجود می‌تواند برای ایجاد مقاصد خاص از جمله؛ دهکده سلامت، دهکده بوم‌گردی، گردشگری و نیز اکو موزه‌ها مورد استفاده قرار گیرد. این امر از یک سو باعث حفظ کالبد معماری سنتی روستایی شده و از سوی دیگر، شرایط آسایش مردم محلی و حضور گردشگران و بوم‌گردان را فراهم می‌کند که در طول زمان علاوه بر رونق اقتصادی، اجتماعی و زیستمحیطی و تأمین منافع جوامع محلی، به روستاهای هم‌جوار نیز تأثیر گذاشته و به آنها حیات دوباره می‌بخشد و در نتیجه، مهاجرت معکوس اتفاق می‌افتد. در انتهای لازم می‌داند اشاره شود که در بحث مبانی نظری موارد زمینه‌گرایی شامل بررسی ابعاد و عناصر زمینه‌گرایی بر اساس مؤلفه‌های زمینه در تلفیق با معماری در عصر حاضر و نیز بررسی مؤلفه‌های زمینه‌گرایی شامل الگوهای فرمی، فعالیتی و اقلیمی، مورد دقت قرار گرفت و در ادامه، به شاخصهای فیزیکی و چندوجهی توسعه میان‌افزا و همچنین به رویکردها، فاکتورها و معیارهای طراحی بنای میان‌افزا و نحوه مداخله در بافت‌های تاریخی روستاهای بر اساس رویکرد پرداخته شد. این مهم با هدف بررسی رابطه مفاهیم مرتبط صورت گرفته است.

بحث اصلی

تدوین دستور کار برنامه‌ریزی و طراحی بنای میان‌افزا در بافت تاریخی روستا ساختارهای جدید در یک محیط بالرزش باید خصوصیات آن مکان را درک کنند و با شیوه‌های مربوط به زمان معاصر

جدول ۶ رویکردهای طراحی بنای میان‌افزا در حوزه معماری

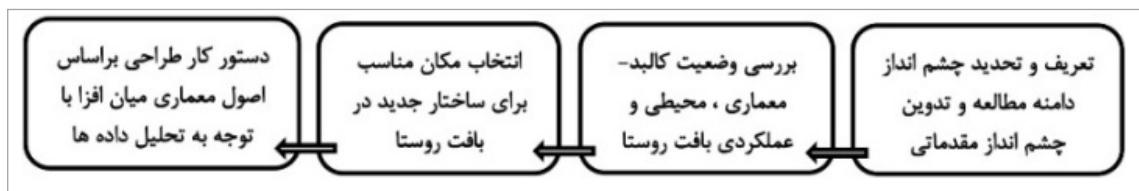
رویکرد معماری	ویژگی طراحی	سبک طراحی
محافظه‌کارانه	<ul style="list-style-type: none"> - حفاظت بافت تاریخی و کمک به قوام و پیوستگی آن - تبعیت از زمینه تاریخی در طراحی - عدم تمایل به افزودن لايههای معاصر به بافت 	<ul style="list-style-type: none"> - تشابه سبکی - رویکرد نمازاسن تزئینی - پنهان کردن و حفظ نما
معاصر سازی	<ul style="list-style-type: none"> - توانایی بیانگری ارزش‌های مربوط به انسان معاصر - توانایی تبدیل شدن اثر به جذب گردشگر به علت تنوع بصری - کمک به حیات و پویایی بافت برای افزودن لايههای مختص معماری معاصر 	<ul style="list-style-type: none"> - تضاد - تباین - معماری پایدار
اعتدال‌گرایی	<ul style="list-style-type: none"> - عدم تضاد با فرم مای آشنا و مأتوس در بافت - توجه یکسان به هر سه گرایش 	<ul style="list-style-type: none"> - درجه صفر و معماری آینه‌ای - استفاده از خطوط وحدت‌بخش

(نگارندگان بر اساس قوه بگلو و همکاران، ۱۳۹۸)

پیشینه تاریخی و بناهای بالارزش روستای سپورغان

روستای سپورغان، یکی از بزرگ‌ترین و آبادترین روستاهای آشوری‌نشین شهرستان ارومیه است که با توجه به وسعت زمین‌های کشاورزی و مراعع وسیع، محل مناسیبی جهت کشاورزی و دامداری به حساب می‌آمد و نسبت به روستاهای اطراف آبادتر و ثروتمندتر بوده است. نام اولیه روستا، روستای مارگورگیس بود. قدیس مارگورگیس در سال ۳۰۳ میلادی در این منطقه شهید شده و کلیسایی به یاد او بناشده و روستانیز به نام این قدیس معروف شده است (عیسی خانی، ۱۳۸۶: ۱۳). روایتی در بین روستائیان

در سمت غربی دریاچه‌ای به همین نام واقع شده است. این منطقه از سمت جنوب غربی و تا حدودی شمال غرب به کوه‌ها تکیه داده و از دیگر سمت‌ها به جلگه باز می‌شود (عباسزاده، ۱۳۸۴: ۲). منطقه شهرستان ارومیه به پنج بخش تقسیم می‌شود که روستای سپورغان در شمال شرقی جلگه از توابع بخش نازلو؛ دهستان طلاتپه و به فاصله ۴ کیلومتری دریاچه ارومیه و نزدیکی کوه زنبیل در میان دشت سرسبز و حاصلخیزی واقع شده است (تصویر ۴). این روستا از سمت شمال غربی با روستای خانشان و از سمت جنوب با روستای حصار سپورغان در ارتباط و تعامل است.

تصویر ۲. نمودار تدوین دستور کار برنامه‌ریزی برای طراحی بنای میان افزا در بافت روستای تاریخی (نگارندگان)

جدول ۷. بررسی ویژگی‌های بافت روستای تاریخی در جهت مکان‌یابی سایت بنای میان افزا

عنوان	شاخص‌ها	معیارهای ساختار
مرحله اول	بررسی شاخصه‌های کالبدی بافت روستا در جهت مکان‌یابی سایت بنای میان افزا	طبقه‌بندی کیفیت (قدمت) بناها
مرحله دوم	بررسی شاخصه‌های کالبدی- معماری و محیطی - عملکردی بافت روستا نسبت به سایت بنای میان افزا	طبقه‌بندی نوع مصالح بناها
		طبقه‌بندی بنای‌مند نوسازی، بهسازی، حفاظت و تخریب
		طبقه‌بندی عرصه‌های مداخله مناسب (دانه بندی قطعات قابل تخریب و فاقد کیفیت)
		تحلیل دادها و آنالیز موقیعت قرارگیری سایت
		تراکم توده و فضای بناهای موجود
		وضعیت طبقاتی بناهای موجود
		الگوهای فضایی بناهای منطقه
		بافت پیرامون سایت
		تحلیل خط آسمان افقی بافت روستا و چشم اندازها نسبت به سایت
		دید و منظر بافت روستا
		نحوه و نوع استقرار فضایی خانه‌های تاریخی و سنتی روستا
		سازمان فضایی خانه‌ها
		نوع سازماندهی و ارتباطات فضایی خانه‌ها
		مصالح شناسی و فن آوری ساخت (فنداسیون، کرسی چینی، دیوارها، پوشش سقف، مدل ستون هاو..)
		تیپ بندی بازشوها
		بررسی شرایط اقلیمی روستا
		بررسی توپوگرافی روستا (شیب زمین)
		دسترسی‌های اصلی و فرعی روستا
		شکل معابر روستا
		وضعیت معابر روستا

(نگارندگان)

حال حاضر ۳ کلیسا در یک محوطه قرار دارند (خان محمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۰). قدمت کلیسای تاریخی سرکیس مقدس که به نام کلیسای سپورغان معروف است، مربوط به قرن ۱۸ میلادی هم‌زمان با دوره قاجاریه بوده و در مجموع آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. این روستا از لحاظ بافت کالبدی، دارای کالبدی جداگانه بوده و شامل دو محله بالا و محله پایین است که هسته مرکزی و بافت تاریخی آن در محله بالا قرار گرفته است.

شاخصه‌های کالبدی بافت روستای سپورغان در جهت مکان‌بایی

مسکن، نقش پراهمیت در ثبات خانواده، رشد اقتصادی و اجتماعی، ضریب ایمنی افراد و بهویژه ارتقای فرهنگی و آراش رووحی اعضای خانواده دارد و بهنوبه خود در کل سیستم جامعه روستایی نیز تأثیر می‌گذارد (بوستانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۸۸). مشاهده و بررسی میدانی ساخت‌وسازهای قابل توجهی که در سراسر روستا پدید آمده و بالا بودن حجم این ساخت‌وسازها، تغییرات محسوسی را در چهره ظاهری و کیفیت سکونت روستا ایجاد کرده است. بر همین اساس، بنایهای موجود در روستا از نظر زمان ساخت‌وساز و سن، به

هست که بفری شاهزاده خانم چینی هنگامی که جهت زیارت و کمک به مرمت کلیسای شهر ارومیه به ایران سفر کرده بود، به روستای سپورغان عزیمت نموده و میهمان بزرگان و اهالی روستا شده است. با عنایت به اینکه ملکه بفری در سال ۶۴۲ میلادی به ایران سفر نموده است، می‌توان به قدمت روستا و کلیسای مارگورگیس تا سال ۶۴۲ استناد نمود (همان: ۱۴). در روستای سپورغان با واحدهای تاریخی و سنتی محلی بخورد می‌کنیم که از ویژگی‌های خاصی پیروی می‌کنند که نسبت به معماری منطقه متفاوت هستند و با مصالح بومی بنا شده‌اند. معماری خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان با ظرافت خاصی از آجر، خشت، سنگ و چوب با سردهای بسیار زیبایی که نشان از شناخت و ذوق معماران محلی از معماری بومی محله بوده و نیز با الهام از معماری سنتی ایرانی، ساخته شده است. در حال حاضر فقط ۱۰ نمونه از خانه‌های سنتی در بافت روستا به صورت پراکنده بر جا مانده که ۲ نمونه از آن به صورت خانه باغ و نمونه آن به صورت خانه حیاطدار است (عباس‌زاده و بهجت، ۱۳۹۹: ۷۴). روستای سپورغان دارای ۶ کلیسا بوده که به تدریج ۳ باب به علت عدم مرمت و تعمیر، تبدیل به خرابه شده و در

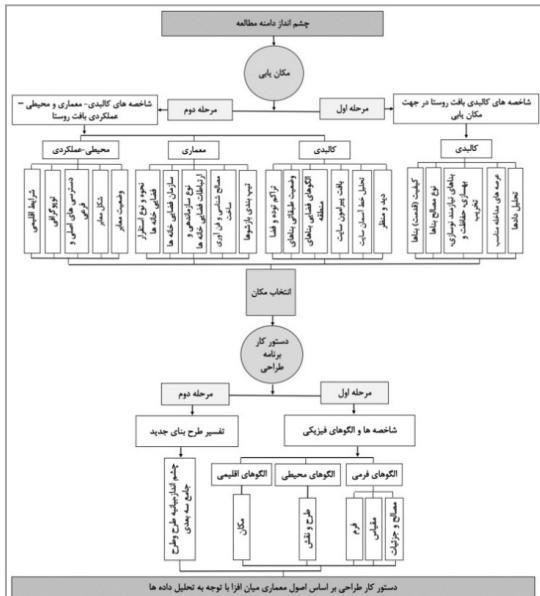
جدول ۸. تدوین مراحل دستور کار برنامه‌ریزی و طراحی بنای میان‌افزا در بافت روستای تاریخی (نگارندگان)

عنوان	شاخص	فرم	زیر معیارهای ساختار
مرحله اول	بررسی شاخصه‌ها و الگوهای فیزیکی سایت بنای میان افزا برای تدوین دستور کار برنامه‌ریزی طراحی	الگوهای فرمی	سبک بنای جدید در انطباق با زمینه راعیت یکپارچگی حجمی با زمینه انطباق با الزامات خدمات و کاربری‌ها سازماندهی مناسبات فضایی و سلسه مراتب دسترسی داخل بنا
	مقیاس		سلسله مراتب دسترسی بنا با محیط خارج تناسبات گستره با زمینه تناسبات حجمی با زمینه نمایی از بنای جدید به سمت بافت تاریخی
	مصالح و جزئیات		نوع مواد رنگ مواد مقیاس مواد ترکیب فرم مواد آرایه‌های تزئینی جزئیات اجرایی
مرحله دوم	الگوهای محیطی	طرح و نقش	همانگی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی بنای جدید با زمینه احترام به عناصر محلی
	الگوهای اقلیمی	مکان	مطابقت با آب و هوای منطقه چشم انداز و بیانیه طراحی و طرح جامع سه بعدی
	تفسیر طرح بنای جدید در قبال توسعه پایدار روستایی		(نگارندگان)

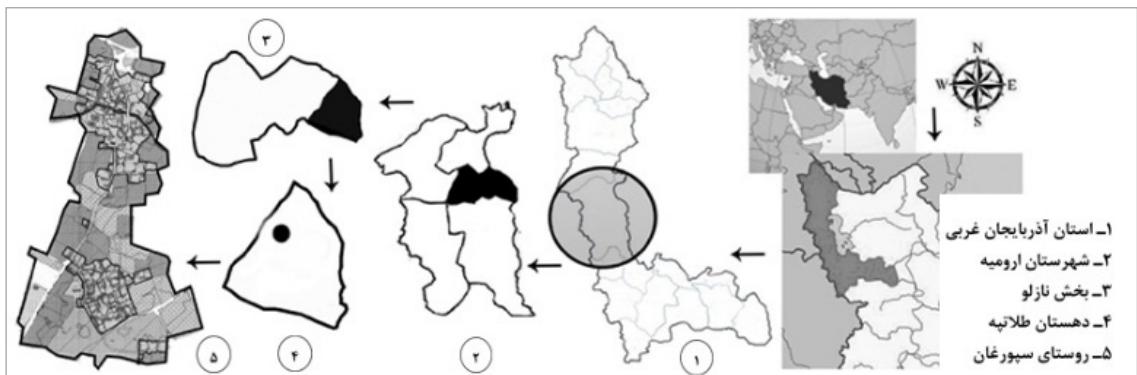
پنج دسته کلی طبقه‌بندی شده‌اند که می‌توان به الگوهای صحیح کیفیت اینیه روستا رسید (**جدول ۹**). شاخص ترین تغییر در کالبد بناهای مسکونی روستا مربوط به نوع سازه و مصالح عمده به کاررفته در بنا است؛ که با مقایسه نوع سازه اسکلت بناهای مسکونی قدیم و جدید، تفاوت آشکاری را نشان می‌دهد. بناهای قدیمی فاقد اسکلت یکپارچه و اغلب دارای سازه دیوار باربر بودند، ولی بناهای مسکونی جدید دارای اسکلت یکپارچه بتنی یا فلزی هستند. لذا بناهای مسکونی روستا با توجه به نوع مصالح به کاررفته در چهار گروه؛ بناهای کم‌دوم و نیمه‌بادوام (تمام چوب، خشت و چوب، خشت و گل، بلوك سیمانی)، بناهای بادوام (اسکلت فلزی، یتون مسلح، آجر و آهن) و بناهای واجد ارزش تاریخی و مرمتی (مصالح بوم‌آورد خشت و گل، آجر، سنگ و چوب)، مورد ارزش یابی و مقایسه قرار گرفته‌اند (**جدول ۱۰**).

بررسی بناهای مسکونی نیازمند نوسازی، بهسازی، حفاظت و تخریب

هدف از بهسازی و نوسازی در نهایت، تجدید حیات و بهروز کردن سازمان فضایی- کالبدی بافت روستایی مطابق با نیازهای امروزی است. فضاهایی واجد شرایط بهسازی و نوسازی هستند که در ساخت‌وساز آنها از اصول معماری

تصویر ۳. نمودار مدل برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان افرا
در روستاهای تاریخی (نگارندگان)

تصویر ۴. موقعیت جغرافیایی استان آذربایجان غربی، شهرستان ارومیه، بخش نازلو، دهستان طلا تپه و روستای سپورغان (نگارندگان)

جدول ۱۰. طبقه‌بندی نوع مصالح به کاررفته در بناهای روستای سپورغان

درصد از مجموعه	تعداد واحد	شرح
۴۱/۹	۳۰	کم دوام
۹/۵۸	۷	نیمه بادوام
۳۰/۱۳	۲۲	با دوام
۴/۱۰	۳	واجد ارزش تاریخی
۱۵/۰۶	۱۱	واجد ارزش مرمتی
۱۰۰	۷۳	مجموع

(نگارندگان)

جدول ۹. طبقه‌بندی کیفیت بناهای روستای سپورغان

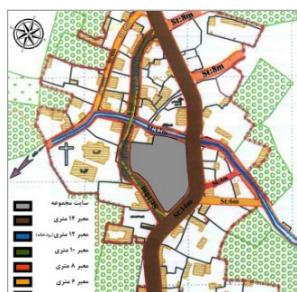
طبقه بندی سن بنا	تعداد واحد	درصد از مجموعه
در حال ساخت	۰	۰
۱۰ سال و کمتر	۲۲	۳۰/۱۳
بین ۱۰ تا ۳۰ سال	۳۶	۴۹/۳۱
بین ۳۰ تا ۵۰ سال	۳	۴/۱۰
بیشتر از ۵۰ سال	۸	۱۰/۹۵
تاریخی	۴	۵/۴۷
مجموع	۷۳	۱۰۰

(نگارندگان)

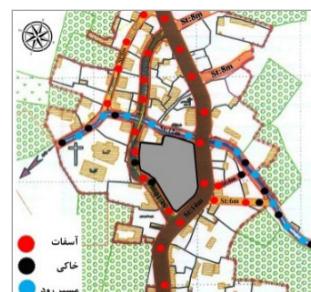
الگوهای زمینهای موجود در بافت روستا، مناسب‌ترین مکان برای سایت مورد نظر است ([تصویر ۵](#)).

شاخصه‌های کالبدی-معماری و محیطی-عملکردی بافت روستای سپورغان

یک مجموعه معماری چه در یک زمین بایر احداث شود، چه در یک محیط ساخته شده، تأثیرات خود را بر محیط اطراف خواهد گذاشت. حال اگر هم‌جواری‌های آن، فضای مسکونی باشد، این مسئله برجسته‌تر می‌شود و باید تمامی اثرات سوئی که ممکن است پروژه بر همسایگی خود داشته باشد حذف شده و به طور کلی با استفاده از تدبیر خاص، مجموعه به عنوان یک همسایه خوب در فضای روستایی جانمایی شود. با توجه به قرارگیری سایت در مرکز روستا و هم‌جواری با خانه‌های تازه‌ساخت، خانه‌های تاریخی-سنتی و همچنین کلیساهاي تاریخی، معماری مجموعه باید در تناسب با محیط اطراف بوده و هماهنگ با بافت روستا از ایجاد آلودگی بصیری، صوتی و یا ترافیکی اجتناب کرد. برای همین منظور، روستا از نظر تراکم توده و فضایی ([تصویر ۶](#)، وضعیت طبقات ساختمان‌های موجود ([تصویر ۷](#)، هم‌جواری‌های موجود در اطراف سایت ([تصویر ۸](#)) و خط آسمان روستا ([تصویر ۹](#)) از چهار جهت مجموعه سایت، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

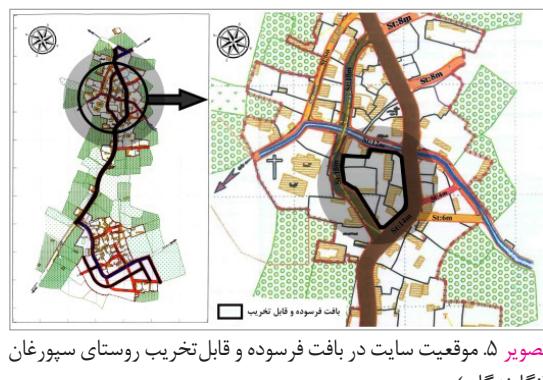
[تصویر ۸. هم‌جواری‌های سایت مجموعه \(نگارندگان\)](#)

[تصویر ۷. وضعیت طبقات ساختمان‌های موجود \(نگارندگان\)](#)

[تصویر ۶. تراکم توده و فضا \(فضاهای برو خالی\) \(نگارندگان\)](#)

[تصویر ۵. موقعیت سایت در بافت فرسوده و قابل تخریب روستای سپورغان \(نگارندگان\)](#)

فضاهای بهسازی و بنایهایی که با مصالح کم‌دام ساخته شده‌اند، در زمرة فضاهای نوسازی هستند. در بافت روستا بنایهای هم وجود دارند که واجد ارزش تاریخی و مرمتش هستند و در زمرة فضاهای حفاظت و مرمت قرار می‌گیرند. همچنین، تعدادی از بنایهایی که فرسوده شده‌اند را می‌توان جهت ایجاد ساخت‌وسازهای جدید و مورد نیاز توسعه روستایی تخریب کرد. این فضاهای در هم آمیخته‌اند و نمی‌توان محدوده‌بندی خاصی را بر این اساس ارائه نمود؛ اما به طور کلی شاید بتوان گفت که فضاهای نیازمند تخریب در بافت مرکزی و هسته اولیه روستا پراکنده هستند و فضاهای نیازمند نوسازی نیز در محله پایین روستا قرار گرفته‌اند ([جدول ۱۱](#)).

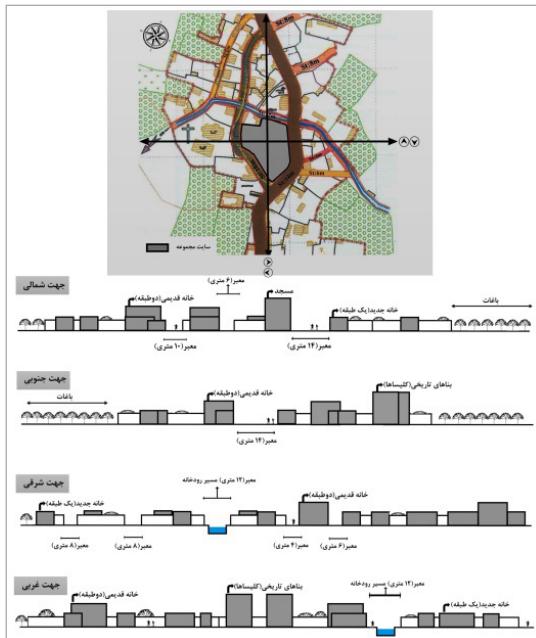
عرضه‌های مداخله مناسب در جهت انتخاب مکان سایت مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری

انتخاب سایت، از اصول بنیادی برای اجرا و ساخت یک مجموعه با رویکرد توسعه میان‌افزا است. در این حالت، طراح به تعریف شرایطی می‌پردازد که سایت تعیین کرده است. سایت انتخاب شده برای طراحی اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری در روستای سپورغان در بافت فرسوده و قابل تخریب مرکزی و نزدیک به بنایهای تاریخی روستا از جمله خانه‌های تاریخی و نیز کلیساها ثبت شده در فهرست آثار ملی است که با بررسی‌های انجام‌شده و با توجه به رویکرد پژوهش و بر اساس

[جدول ۱۱. بنایهای نیازمند نوسازی، بهسازی، حفاظت و تخریب روستای سپورغان](#)

شناخت	تعداد واحد	درصد از مجموعه
نیازمند بهسازی	۷	۷/۲۱
نیازمند نوسازی	۳۰	۳۰/۹۲
بدون نیاز به نوسازی و بهسازی	۲۲	۲۲/۶۸
قابل حفاظت و مرمت	۱۴	۱۴/۴۳
تخریبی	۲۴	۲۴/۷۴
مجموع	۹۷	۱۰۰

(نگارندگان)

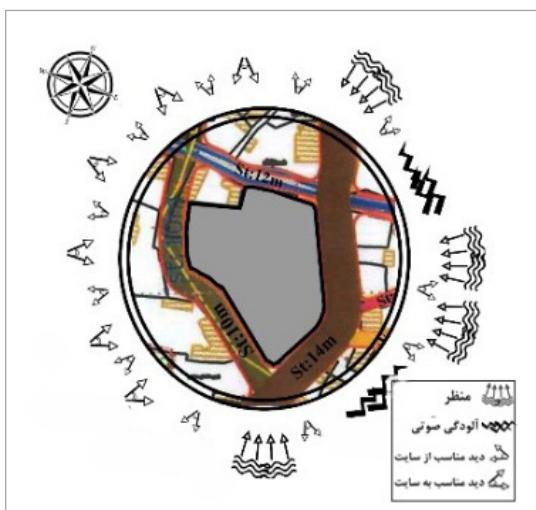

تصویر ۹. بررسی و تحلیل خط آسمان سایت مجموعه در ارتباط با روستا (نگارندگان)

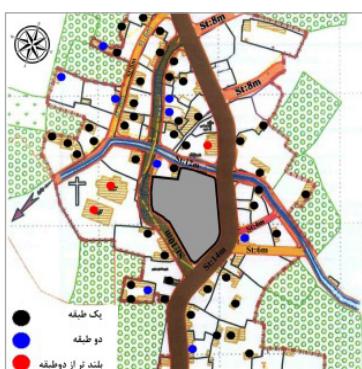
دید مناسب، دسترسی و پاسخ‌گویی، سایت پروژه را افزایش می‌دهد و در جانمایی نمای اصلی و نیز فضای عرصه‌های تعریف شده برای سایت پروژه، مؤثر و کارگشا است. در بررسی انجام شده از تمامی جهات، دید مناسب به سایت و از سایت به محیط روستا وجود دارد؛ به طوری که بیشتر آلوگی صوتی و همچنین بصری، در سمت شرقی سایت است (تصویر ۱۰).

بررسی وضعیت محیطی - عملکردی روستا نسبت به سایت

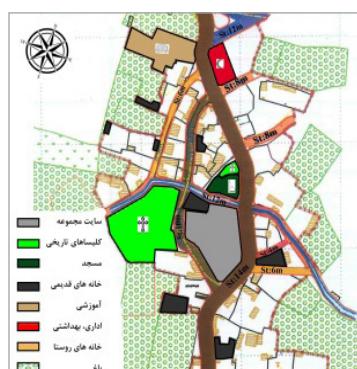
از دیگر عوامل سیار مهم در تعیین و انتخاب برای سایت مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری بر اساس توسعه میان‌افزا، موقعیت و دسترسی به آن است. اگر ورود و خروج به محوطه سایت مجموعه به سهولت ممکن نباشد، قطعاً به علت عدم برنامه‌ریزی و شرایط نامناسب آن است. در بررسی دسترسی‌های اصلی و فرعی به سایت انتخاب شده از سمت شمال، روستای خانشان و از سمت جنوب، روستای حصار سپورغان بوده که هر دو به بزرگراه‌های اصلی شهر ارومیه و نوشین شهر منتهی می‌شوند (تصویر ۱۱). معابر بافت روستا نیز از نظر وسعت و دسترسی به سایت (تصویر ۱۲) و نیز وضعیت آنها از نظر جنس بافت مورد بررسی قرار گرفته (تصویر ۱۳) که در نتیجه، کلیه دسترسی‌ها و معابر موجود در روستا از لحاظ ترکیب و شکل، پاسخ‌گوی مناسبی برای دسترسی راحت و سریع جهت اسکان گردشگران و همچنین در صورت بروز حوادث پزشکی، آتش‌سوزی و ... هستند. شبیب عمومی سایت پروژه به سمت دسترسی اصلی است و زمین آن بافت فرسوده و قابل تخریب و یکنواخت بوده و شرایط مناسبی برای اجرای پروژه پژوهش را دارد (تصویر ۱۴). همچنین، وضعیت عمرانی محیط اطراف سایت، تأسیسات و امکانات رفاهی از جمله دسترسی راحت به آب، فاضلاب، گاز و برق را نیز دارد.

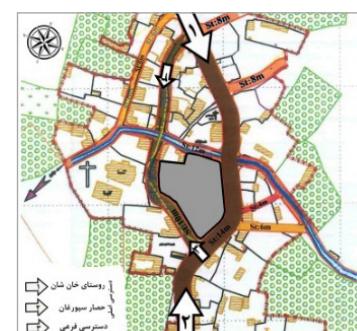
تصویر ۱۰. وضعیت دید و منظر به سایت پروژه (نگارندگان)

تصویر ۱۳. وضعیت معابر روستا (نگارندگان)

تصویر ۱۲. شکل معابر روستا (نگارندگان)

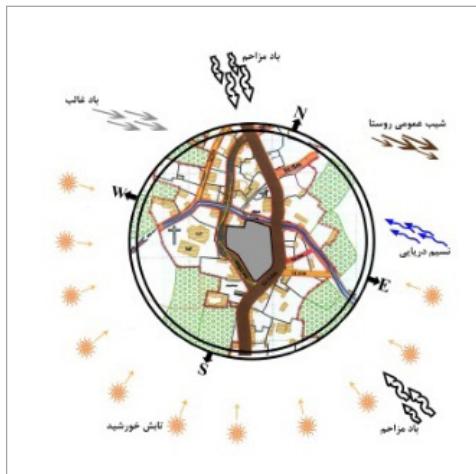
تصویر ۱۱. دسترسی‌های اصلی و فرعی روستا (نگارندگان)

یک طبقه بوده و دسترسی به طبقه اول از طریق حیاط به صورت پله است. در طبقه همکف، چهار واحد در دو سمت دلالان ورودی و راهرو قرار دارند؛ واحدی برای نگهداری دام (آغل)، واحدی برای مطبخ و تنورخانه، واحدی برای انبار و واحدی برای ذخیره علوفه (زاغه) و طبقه اول دو واحد جهت سکونت و ایوان ساخته شده و سرویس‌های بهداشتی نیز در حیاط هستند. نوع مصالح آنها تقریباً شبیه به هم بوده و فقط در شکل و فرم سردرهای ورودی و تزئینات آن با هم تفاوت دارند. ابعاد و محل قرارگیری بازشوها تحت تأثیر شرایط اقلیمی، مسائل فرهنگی و امنیتی بوده که با مصالح چوبی ساخته شده‌اند. درب قسمت‌های ورودی منازل به صورت دولته و نسبتاً بلند است و سایر قسمت‌ها به جز درب اتاق‌ها، تک لنگه هستند. اندازه پنجره واحدهای سکونتی نیز به دلیل ایجاد محرومیت از سمت کوچه نسبت به سمت حیاط کوچک‌تر انتخاب شده است (جدول ۱۲).

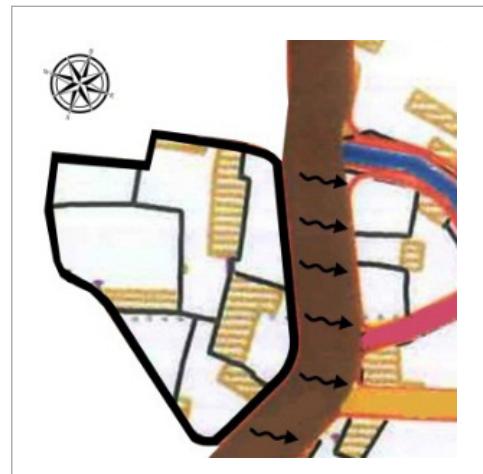
کاهش همه جانبه هزینه انرژی یک بنا، طراحی بنا در مقابل عوامل اقلیمی خارج بنا است. توجه به شرایط آب و هوایی و اقلیمی منطقه؛ مسیر تابش خورشید، باد، نزولات جوی و دمای حاصل از آنها در هوا در جانمایی صحیح عرصه‌های تعریف شده برای پروژه کمک کرده و باعث توازن آسایش فیزیکی و کالبدی انسان با فضای اطراف آن می‌شود (تصویر ۱۵).

ویژگی‌های عمومی خانه‌های تاریخی و سنتی روسیه

بر اساس بررسی‌ها، مطالعات میدانی و برداشت‌های صورت گرفته، آنچه مشخص است اینکه کلیه خانه‌های تاریخی و سنتی روستا از الگوی خاص و یکسانی در ساختار کالبدی-معماری پیروی می‌کنند. نحوه استقرار خانه‌ها به صورت شرقی و غربی بوده و به صورت مستقیم به معابر دسترسی دارند و واسط بین فضای داخل و بیرون دلان سرپوشیده است که به سمت حیاط منتهی می‌شود. اکثر این واحدها

تصویر ۱۵. تحلیل اقلیمی روستای سپورغان (نگارندگان)

تصویر ۱۴. شبکه عمومی سایت (نگارندگان)

جدول ۱۲. پیشگاهی عمومی خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سیورغان (نگارندگان)

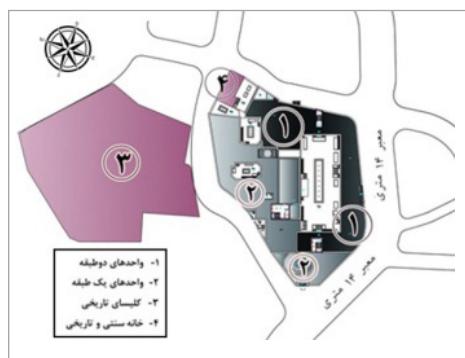
دستور کار برنامه طراحی بنای میان‌افزا در روستای سپورغان

با توجه به مطالعات انجام شده بر اساس رویکرد پژوهش، طراحی در بافت تاریخی و سازگاری جدید با قدیم و هم‌جواری آنها باهم، طرح بنای جدید با رعایت انسپاصل ابعادی و احترام به بافت و سایت موجود باید دارای ویژگی‌هایی باشد که بتواند علاوه بر تجلی خالص ذات خود، بدون هیچ‌گونه تضاد و تعارضی در ساختار کالبدی و فضایی خانه‌های تاریخی و سنتی روستا، با آنها ادغام و جذب شده و جزئی از آن پیرامون شود. بر همین اساس، موضوع صرفاً از طریق ایجاد تطابق و همانندی با محیط نبوده، بلکه جست‌وجویی برای ایجاد تطابق معماری بیان شده است که ساختار جدید سبب ارتقای بناهای موجود بالارزش روستا شده و نسبت به نوع کاربری خود نیز باعث رونق اجتماعی و اقتصادی محلی می‌شود.

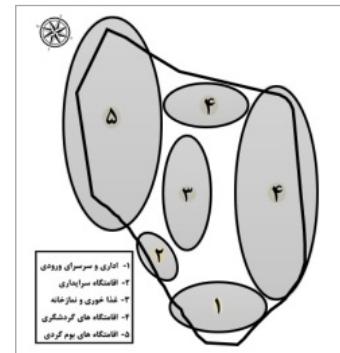
شاخصه‌ها و الگوهای فیزیکی طرح اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری

در جهت طراحی مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری به عنوان کاربری پیشنهادی بنای جدید، سعی شده هماهنگی

با بافت روستا ایجاد شود؛ بهطوری که این موضوع در تمام ابعاد طرح اثرگذار بوده است. طرح معماری این مجموعه بر اساس هندسه موجود سایت و بدون هیچ تغییری در فرم زمین شکل گرفته و تمامی جانمایی‌های کالبدی و فضایی تابع آن بوده‌اند. در واقع، فرم، ساختار، نمود و کارکرد از هم جدا نبوده و در ارتباط باهم یک کل را به وجود آورده‌اند. در طراحی سعی شده است این ارتباط در بخش‌های مختلف مجموعه و سکانس‌بندی آنها نسبت به نوع کاربری تعریف شده، حفظ شود (**تصویر ۱۶**). ارتفاع بناهای مجموعه با حفظ حریم بافت، خط آسمان، دید و منظر طراحی شده است؛ بهطوری که طبقات اول مجموعه در سمت شرقی سایت و در مجاورت معتبر اصلی روستا قرار گرفته‌اند که ضمن حفظ حریم بنای تاریخی کلیسا می‌شود در سمت غربی و الحاقی به بخش خانه سنتی در سمت شمال غربی، دید و منظری پانارومائی از دشت سرسیز روستا و بافت تاریخی بددهد (**تصویر ۱۷**). شکل بنای جدید توансه است با رعایت تناسبات موجود با خط آسمان روستا و دو بنای تاریخی مجاور خود، ارتباط منطقی ایجاد کند (**تصویر ۱۸**). مصالح تعریف شده برای استفاده در این مجموعه نیز تتفیقی از مصالح سنتی و نوین با رنگ‌مایه‌های متفاوت هستند که امکان تفکیک مجموعه از بافت روستا را محقق می‌کنند (**جدول ۱۳**).

تصویر ۱۷. سمت‌گیری واحدهای دو طبقه و یک طبقه نسبت به بناهای تاریخی (نگارندگان)

تصویر ۱۶. سکانس‌بندی بخش‌های مختلف مجموعه (نگارندگان)

تصویر ۱۸. جانمایی بنای میان‌افزا و انسپاصل خط آسمان مجموعه با بناهای هم‌جوار روستای سپورغان (نگارندگان)

که بتوان بنای جدید را در بستر آن جانمایی کرد؛ به طوری که هماهنگی قابل قبولی با بافت روستا ایجاد می‌کند و در عین حال که ساختار روستا اعم از معابر، سیما و منظر حفظ می‌شود، بر غنای بافت نیز می‌افزاید (تصویر ۱۹). این مهم تأیید بر این موضوع است که با تزریق کاربری‌های متناسب در بافت‌های تاریخی روستاهای امکان بازآفرینی بافت و توسعه آن نیز محقق می‌شود.

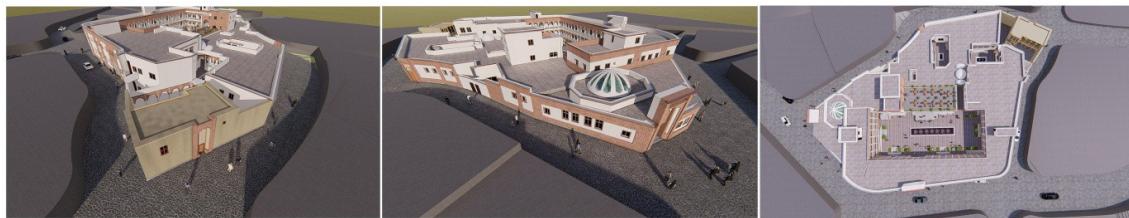
تفسیر طرح بنای جدید مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری

با مرور و مشاهده طرح پیشنهادی در بخشی از بافت تاریخی و سنتی روستای سپورغان که به دلایل متعدد دچار تخریب و فرسودگی شده، آنچه مشخص است مبین این موضوع است که کاربست رویکرد میان‌افزا این امکان را فراهم می‌کند

جدول ۱۳. شاخصه‌ها و الگوهای فیزیکی دستور کار برنامه طراحی بنای میان‌افزا در روستای سپورغان

شاخصه‌ها	عامل	شاخصه‌های ساختار
الگوهای اقلیمی	مکان	جهت گیری فضاهای به صورت متراکم، فشرده، درونگرا و استفاده حداقلی از نور
الگوهای محیطی	طرح و نقش	بر اساس هندسه موجود سایت و جانمایی کالبدی-فضایی مجموعه تابع فرم زمین
الگوهای فرمی	شکل و فرم	هماهنگی با سطوح و بافت موجود روستا
مقیاس	سکانس بندی فضاهای مختلف مجموعه بر اساس حفظ حریم بافت، دید و منظر، خط آسمان	
مصالح و جزئیات		تل斐قی از مصالح سنتی و نوین با رنگ مایه‌های متفاوت

(نگارندگان)

تصویر ۱۹. تصاویر سه‌بعدی پیشنهادی مجموعه اقامتگاه بوم‌گردی و گردشگری روستای سپورغان (نگارندگان)

نتیجه‌گیری

نحوه مداخله در پیرامون بافت‌های تاریخی-فرسوده، از اهم بحث‌های توسعه میان‌افزا است و کاربست طراحی معماری میان‌افزا به عنوان رویکردی عملی در بطن آن در جهت ایجاد فضاهای جدید اجتماعی برای تجدید حیات سکونتگاه‌های انسانی همواره مطرح بوده است که بتواند ضمن القا و بیان روح زمان حاضر، باعث تقویت ارزش‌های ذاتی آن مکان نیز شود. با توجه به مطالعات، این رویکرد به صورت کلی و عمومی برخاسته از گرایش‌های شهری بوده که می‌تواند به عنوان کلیدوازه طراحی در بافت‌های بالارزش تاریخی روستاهای نیز مورد استفاده قرار گیرد. با ورود مفهوم پایداری به مقوله حفاظت از میراث روستایی، کشف دوباره فضاهای قدیمی در بافت‌های فرسوده روستاهای تاریخی، امری ضروری است. بر همین اساس، نیاز به طراحی مدلی است که بتوان بر پایه آن رصد دقیقی بر فرآیند مداخله در بافت‌های تاریخی روستاهای داشته و با ایجاد بنایی جدید با هماهنگی با بناهای اطراف، موجب تحریک توسعه در بافت نیز شد. لذا پژوهش حاضر برای رسیدن به مدل دستور کار برنامه‌ریزی طراحی بر اساس اصول معماری میان‌افزا در بافت روستاهای تاریخی با کاربست ابعاد گستره‌های از منابع، ضمن بررسی رابطه دو مفهوم زمینه‌گرایی و توسعه میان‌افزا، به انجام مطالعات عمیق در خصوص اهداف، رویکردهای طراحی بناهای میان‌افزا و همچنین به ویژگی‌های آنها در ارتباط با توسعه بافت‌های فرسوده و تاریخی روستایی پرداخته است. در تدوین این مدل بعد از تعریف و تحديد چشم‌انداز دامنه مطالعات، به بررسی وضعیت کالبدی-معماری و محیطی-عملکردی بافت روستا در جهت شناسایی عرصه‌های کانون مداخله برای مکان‌یابی مناسب بنای میان‌افزا پرداخته می‌شود. پس از دست

یافتن به آن مهم، شاخصه‌ها، الگوهای فیزیکی و زیرمعیار ساختارها، تفسیر طرح در قبال توسعه پایدار روستایی بر اساس چشم‌انداز و بیانیه آن در انطباق با سایت بنای میان‌افزا مورد بررسی قرار می‌گیرند که در نهایت پس از سنجش وضعیت و تحلیل داده‌ها، دستور کار طراحی حاصل شود. در این خصوص، مدل به جهت تدقیق، تبیین و محک در روستای سپورغان شهرستان ارومیه به آزمون گذاشته شد که نتیجه به کارگیری آن، امکان مطالعات و راهبردهای صحیح‌تری را در فرآیند رسیدن به بنای میان‌افزا در بافت فرسوده و قبل‌مداخله در این روستا فراهم ساخت که ضمن ایجاد فضاهای اجتماعی جدید، همنشینی و تعامل بین بخش‌های موجود در بافت را نیز مهیا می‌نماید. این پژوهش به واسطه کاربست روش کمی، به نتایج کیفی دست یافته که می‌تواند علاوه بر حفظ ارزش‌های میراث معماری زمینه و هماهنگ با طبیعت آن، بر رونق اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و تأمین منابع محلی این مراکز نیز نقش اساسی داشته باشد و بستر مناسبی در راستای طراحی در سایر روستاهای بالرژش را نیز فراهم کند. مداخله در بافت‌های تاریخی و سنتی روستاهای به عنوان ذخیره‌گاه گونه‌های مختلف از میراث فرهنگی، مدافنه در ابعاد مختلف موضوع را طلب می‌نماید؛ لذا امکان مداخله‌ای که کمترین اثرات مخرب و بهترین بهره‌وری را در بر داشته باشد، مستلزم مطالعه، بررسی و ارائه شیوه‌هایی در دیگر ابعاد موضوع است. بر همین اساس، انجام مطالعاتی با هدف تعریف ضوابط و مقررات طراحی در بافت‌های تاریخی و سنتی روستاهای به طوری که بتوان برای همه ارزش‌ها و ریزارزش‌ها و جزئیات آنها روش مداخله مناسبی را ارائه داد، از مواردی است که می‌توان برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد کرد. این مهم، بدون طراحی مدل و فرآیندی دقیق محقق نخواهد شد؛ فرآیندی که در امتداد مدل پیشنهادی این پژوهش قرار گرفته و در سطوح خردتر عمل کند.

منابع و مأخذ

- بوستانی، داریوش؛ ابتکاری، محمدحسین و محمدپور، احمد (۱۳۹۱). ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در نواحی روستایی کشور. *راهبرد/اجتماعی و فرهنگی*، سال اول (۱۴)، ۱۶۸-۱۹۵.
- بهمنی، المیرا؛ گودرزی سروش، محمدمهدی و زارعی، محمدباراهیم (۱۳۹۵). بررسی شناخت عوامل زمینه‌گرا در کالبد خانه‌ها و بافت کهن سنتدج بنگاهی به ویژگی‌های عمارت و کیل‌ملک. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، سال هفتم (۲۶)، ۵۵-۶۹.
- خان محمدی، بهروز (۱۳۸۸). کلیساها خشتی ارومیه. *پیمان*، سال سیزدهم (۵۰)، ۸۶-۱۰۶.
- رفیعیان، مجتبی و رضوی، حامده (۱۳۸۹). ارتقای کیفیت محیط شهری با استفاده از رویکرد برنامه‌ریزی طراحی محور: (تئاتر شهر و پهنه پیرامون). *مدارس علوم انسانی-برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۱۴ (۲)، ۲۶۹-۲۸۷.
- سادات نائینی، شکوفه و سهیلی، جمال‌الدین (۱۳۹۸). استراتژی ترجیحی طراحی بناهای میان‌افزا در بافت‌های تاریخی از دیدگاه متخصصان معماری، شهرسازی و مرمت. *آرمان شهر*، ۱۲ (۷)، ۱۱۸-۱۱۱.
- سلطانی، مهرداد؛ منصوری، سید امیر و فرزین، احمدعلی (۱۳۹۱). تطبیق نقش الگو و مفاهیم مبتنی بر تجربه در فضای معماری. *مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی باغ نظر*، سال نهم (۲۱)، ۲-۱۴.
- سهیلی، جمال‌الدین (۱۳۹۷). مروری بر تجربیات جهانی توسعه میان‌افزا در معماری. چاپ اول، تهران: گوهر دانش.
- شاه‌تیموری، یلدا و مظاہریان، حامد (۱۳۹۱). رهنمودهای طراحی برای ساختارهای جدید در زمینه تاریخی. *هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی*، ۱۷ (۴)، ۴۰-۲۹.
- شاه‌تیموری، یلدا؛ مظاہریان، حامد و حناچی، پیروز (۱۳۹۰). ساختارهای جدید، واسطه پیوند میان گذشته و آینده (طراحی در مجاورت آبانبار سردار و حمام راه ری در شهر قزوین). *هفت شهر*، ۳ (۳۷-۳۸)، ۵۴-۳۹.
- شریفیان، احسان (۱۳۸۹). توسعه میان‌افزا-بهره‌گیری از ظرفیت‌های درونی شهر. *منظر*، ۲ (۱۰)، ۵۰-۴۷.
- صادق‌احمدی، مهدی؛ ابوئی، رضا و ندیمی، هادی (۱۳۹۶). هفت مفهوم مؤثر در اسناد بین‌المللی حفاظت پس از منشور و نیز بر حفاظت از میراث روستایی. *مرمت و معماری ایران*، سال هفتم (۱۳)، ۶۱-۴۹.
- عباس‌زاده، مظفر (۱۳۸۴). "طرح مرمت و ساماندهی مجموعه بازار ارومیه خیابان امام (ره) محدوده بازار". پایان کارشناسی ارشد، مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی. پردازیس هنرهای زیبا تهران، دانشکده معماری.

- عباسزاده، مظفر و بهجت، حمید (۱۳۹۹). واکاوی ساختار معماری خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان شهرستان ارومیه. مسکن و محیط روستا، سال سی و نهم (۱۷۰)، ۶۷-۸۲.
- علی‌زاده، سیده الهام؛ اسلامی، سید غلامرضا و حبیب، فرج (۱۳۹۷). بررسی تأثیر میزان زمینه‌گرایی بناهای میان‌افزا بر تداوم حیات بافت تاریخی بازار سنتی ایران (نمونه موردی: حریم درجه دو بافت تاریخی بازار سنتی اردبیل). پژوهش‌های معماری اسلامی، سال ششم (۱۸)، ۶۹-۸۵.
- علی‌پور، روجا و خادمی، مسعود (۱۳۹۰). تأثیرات ساختارهای میان‌افزا. منظر، ۳ (۱۴)، ۸۰-۸۳.
- عیسی‌خانی، گورگیس (۱۳۸۶). سیری در تاریخ روستای سپورغان. چاپ اول، بی‌جا. موجود در کتابخانه بنیاد ایران‌شناسی استان آذربایجان غربی.
- فرشچیان، احمد رضا؛ شریفیان، احسان؛ رفیعیان، مجتبی و رمضانی، راضیه (۱۳۹۶). تبیین نظری مبانی توسعه میان‌افزا و رویکردهای آن. جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، سال هفتم (۲۳)، ۱۸۲-۱۶۵.
- فیضی، محسن و اسماعیل‌دخت، مریم (۱۳۹۴). تبارشناسی تحلیلی تکنولوژی‌های نوین ساخت جهت هویت‌بخشی به بناهای معماری با رویکرد زمینه‌گرایی. مدیریت شهری، ۱۴ (۳۸)، ۱۹۵-۱۷۳.
- قادریان، مسعود (۱۳۹۶). چارچوب توسعه میان‌افزا در بافت‌های تاریخی (بررسی موردی: دستور کار طراحی سایت ایلچی‌خان در بافت تاریخی یزد). نامه معماری و شهرسازی، ۹ (۱۹)، ۱۱۱-۹۳.
- قدیری، بهرام (۱۳۸۵). ساختارهای جدید در محیط‌های تاریخی. چاپ اول، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- قره بگلو، مینو؛ بلالی اسکویی، آریتا و اردبیلچی، ایلقار (۱۳۹۹). واکاوی مؤلفه‌های کیفی میان‌افزا در بافت تاریخی تبریز (نمونه‌های موردی: مجموعه تجاری مشروطه و صاحب‌الامر در بازار تاریخی. جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال یازدهم (۱)، ۳۱-۱۵.
- قره بگلو، مینو؛ نژاد ابراهیمی، احمد و اردبیلچی، ایلقار (۱۳۹۸). معماری میان‌افزا؛ رویکردی میان‌رشته‌ای برای طراحی در بافت تاریخی نمونه موردی: مجموعه تجاری مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز. باغ نظر، سال شانزدهم (۷۶)، ۶۸-۵۷.
- مسعود، محمد و بیگزاده شهرکی، حمیدرضا (۱۳۹۳). مبانی شکل‌گیری بناهای میان‌افزا در بافت‌های تاریخی بر اساس بیانیه‌ها و منشورهای بین‌المللی. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ششم (۲۲)، ۱۰۸-۸۵.
- مهندسین مشاور پایدار گستر پارمیس (۱۳۹۱). طرح هادی روستای سپورغان (طرح پژوهشی). بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان آذربایجان غربی.
- Stavreva, b. (2017). Now vs Old: Now Architrcture of Purpose in Old Setting. <http://www.vtechworks.lib.vt.edu>. (Retrieved 20 September. 2018)
- Warthington, j. (1998). Managing and Moderating change. **New buildings in historic settings**. In Warren, j.; Warthington, j. & Taylor, S. (Eds.). New York: Architectural Press. 22-25.